บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา

คำถามสำคัญในการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยาคือ มนุษย์ได้มาและมีการพัฒนาทางภาษาได้อย่างไร ปัจจัยใดบ้างที่จำเป็นต่อการได้มาหรือการพัฒนาทักษะทางภาษาของมนุษย์ คำตอบที่มีนักจิตวิทยาและนักภาษาศาสตร์ให้คำอธิบายพร้อมยกตัวอย่างซึ่งแสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่เป็นไปได้มีอยู่สามประการคือ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม (environmental factor) ปัจจัยด้านพุทธิปัญญา (cognitive factor) และปัจจัยที่ได้มาโดยกำเนิด (innate factor) (Carroll, 2004) ปัจจัยประการหลังนี้อาจถือได้ว่าเป็นปัจจัยทางด้านสมองของมนุษย์ (พิณทิพย์, 2547)

ปัจจัยทั้งสามประการจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดกระบวนการเรียนรู้และมีการพัฒนาทางภาษา ทั้งนี้เพื่อสั่งสมสิ่งที่เรียกว่าสามัตถิยะทางภาษา (linguistic competence) อันเป็นความรู้ในภาษาที่เจ้าของภาษาทุกคนพึงมี การพัฒนาทางภาษาของเด็กเพื่อให้ได้มาซึ่งสามัตถิยะทางภาษานี้จะเริ่มขึ้นและดำเนินไปจนถึงขั้นตอนที่เด็กสามารถเรียนรู้และใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง (primary linguistic skill) อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาว่าเด็กคนหนึ่งมีการพัฒนาทางภาษาสมบูรณ์เพียงใดนั้น มิได้พิจารณาจากการที่เด็กสามารถนำความรู้ทางภาษามาใช้ได้ถูกต้องเพียงอย่างเดียว แต่ยังพิจารณาถึงความสามารถในการนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และตัดสินความถูกต้องในการใช้ภาษา ความสามารถนี้เรียกว่า “ความตระหนักรู้เชิงอภิภาษา” (metalinguistic awareness) (Carroll, 2004)

ความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาเป็นสิ่งที่แสดงว่ามนุษย์มิได้มีเพียงความสามารถในการใช้ภาษาเท่านั้น แต่ยังสามารถมองภาษาให้เป็นสิ่งที่มีระบบแบบแผน สามารถนำข้อมูลทางภาษามาวิเคราะห์และตัดสินได้ว่าถูกต้องตามกฎไวยากรณ์หรือตรงกับความรู้ในภาษาที่เจ้าของภาษานั้นๆ พึงมีหรือไม่ รวมถึงความสามารถในการแก้ไขและอธิบายข้อผิดที่พบอย่างถูกต้อง เหมาะสมสอดคล้องกับมาตรฐานในภาษา กล่าวกันว่าทักษะด้านนี้จะช่วยส่งเสริมการอ่านและจำเป็นต่อการเรียนภาษาในโรงเรียน (Cazden, 1976; Clark and Anderson, 1979; Bialystok, 1991; Romaine, 1997) ทักษะในเชิงอภิภาษานี้เป็นทักษะที่แตกต่างและได้มาภายหลังทักษะการพูดและการฟังตามปกติของผู้ใช้ภาษา โดยทักษะการพูดและการฟังนี้เป็นเสมือนข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาและวิเคราะห์ความถูกต้องและเหมาะสมของภาษาที่จะใช้ต่อไป ในประเด็นนี้ Fletcher

and MacWhinney (1995) กล่าวว่า ความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาจะค่อยๆ พัฒนาในช่วงที่เป็นเด็กและจะยังไม่คงที่จนกระทั่งมีอายุอยู่ในช่วง 8 - 9 ปี เขายังกล่าวว่า เด็กเล็กมีแนวโน้มจะใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร โดยให้ความสนใจกับเนื้อหาและวิธีการที่ใช้ในการสื่อสารมากกว่าการวิเคราะห์หรือการประเมินความถูกต้องของรูปแบบถ้อยคำที่ตนเองพูดออกมา ในการสื่อสารกับคนกลุ่มต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จ ผู้พูดจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะเลือกใช้คำอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และผู้ฟัง อันเป็นความสามารถที่สัมพันธ์กับความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาด้านการวิเคราะห์คำและผลของการสื่อสารด้วยคำเหล่านั้น (Carroll, 2004)

การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยาที่ผ่านมา ประเด็นสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาที่มีผู้สนใจศึกษาคือ การศึกษาความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาในเด็กที่มีภาวะสองภาษา (childhood bilingualism) โดยเน้นศึกษาว่าเด็กกลุ่มที่มีภาวะสองภาษามีความสามารถในเรื่องความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาต่างจากเด็กที่พูดภาษาเดียวหรือไม่ อย่างไร ผลการศึกษาส่วนใหญ่แสดงให้เห็นว่าเด็กกลุ่มที่มีภาวะสองภาษาแบบสมดุล (balanced bilinguals) มีความสามารถในการตระหนักรู้เชิงอภิภาษาทุกด้านดีกว่าเด็กกลุ่มที่มีภาวะภาษาเดียว (monolinguals) และเด็กกลุ่มที่มีภาวะสองภาษาแบบไม่สมดุล (partial bilinguals) โดยเฉพาะด้านความไม่สัมพันธ์กันระหว่างรูปคำและสิ่งอ้างถึง (referential arbitrariness) ตัวอย่างเช่น การที่เด็กเข้าใจว่า คำว่า พระอาทิตย์ และ sun อ้างอิงถึงสิ่งเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของการเรียนรู้สองภาษา (Ianco – Worrall, 1972; Galambos and Hakuta, 1988; Ricciardelli, 1992) เช่น เด็กกลุ่มที่มีภาวะสองภาษาจะมีโอกาสได้เรียนรู้วิธีการสองอย่างที่แตกต่างกันที่ใช้อ้างถึงสิ่งสิ่งเดียวกันในสภาพแวดล้อมของตน (Carroll, 2004) อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยกลุ่มหนึ่งที่มีผลการศึกษาในเรื่องนี้ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาข้างต้น กล่าวคือ ผลการวิจัยส่วนหนึ่งแสดงว่าเด็กที่มีภาวะภาษาเดียวหรือเด็กที่มีภาวะสองภาษาแบบไม่สมดุลมีความตระหนักรู้ในเชิงอภิภาษาดีกว่าเด็กที่มีภาวะสองภาษาแบบสมดุล (Ben-Zeev, 1977; Cummins, 1978; Edward and Christopherson, 1988)

โดยทั่วไปแล้ว หากใช้คำว่า *ผู้พูดสองภาษา (bilingual)* อาจอนุมานได้ว่าบุคคลดังกล่าวใช้สองภาษาในลักษณะเท่าๆ กันหรือใกล้เคียงกัน แสดงถึงการมีภาวะสองภาษาอย่างสมดุล (balanced bilingualism) เช่น เด็กที่บิดาและมารดาใช้ภาษาแตกต่างกันในการสื่อสารกับเด็กมาตั้งแต่เกิด แต่ปรากฏการณ์ที่พบในสังคมไทยนั้น การใช้คำว่า *ผู้พูดสองภาษา* มีลักษณะไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้ภาษาข้างต้น เนื่องจาก ผู้พูดสองภาษาในสังคมไทยมักเลือกใช้ภาษาที่สองในบางปริบทเท่านั้น เห็นได้จากงานวิจัยของกมลวรรณ ชมวงษ์ (2546) ที่กล่าวถึงกลุ่ม

ตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาหลักสูตรนานาชาติที่ใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้ดี แต่เลือกที่จะใช้ภาษาอังกฤษเฉพาะปริบทที่อยู่ในห้องเรียนหรือใช้เมื่อสนทนาในเรื่องการเรียนเท่านั้น และจะใช้ภาษาไทยสำหรับการสนทนาในสถานการณ์อื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจกล่าวว่ากลุ่มตัวอย่างในลักษณะนี้เป็นผู้พูดสองภาษาอย่างแท้จริง ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างใช้ตัวแปรเรื่องแผนการศึกษา (educational program) แทนการใช้ตัวแปรเรื่องจำนวนภาษาที่กลุ่มตัวอย่างพูด นั่นคือ การใช้แผนการศึกษา *หลักสูตรปกติ* และ *หลักสูตรนานาชาติ* แทนการใช้ตัวแปรเรื่อง *เด็กที่มีภาวะภาษาเดียว* และ *เด็กที่มีภาวะสองภาษา* ตามลำดับ

การใช้ *แผนการศึกษา* เป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ใช้สองภาษาในลักษณะที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย กล่าวคือ ผู้พูดสองภาษาในสังคมไทยมีภาวะสองภาษาแบบไม่สมดุล ดังนั้นการใช้ตัวแปรเรื่องแผนการศึกษาจะตรงกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่างมากกว่าการใช้ตัวแปรเรื่องจำนวนภาษาที่กลุ่มตัวอย่างพูด อย่างไรก็ดี ตัวแปรดังกล่าวยังสามารถใช้จำแนกกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะสองภาษาออกจากกลุ่มที่ไม่มีภาวะสองภาษาได้เช่นเดิม แม้จะเป็นภาวะสองภาษาที่มีระดับเบาบางก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้ทราบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในหลักสูตรนานาชาติเป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากการเรียนรู้สองภาษาซึ่งแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในหลักสูตรปกติที่ใช้ภาษาไทยเพียงภาษาเดียวเป็นสื่อในการเรียนการสอน

ผลการศึกษาวิจัยในด้านความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาที่ผ่านมา ยังไม่มีข้อสรุปที่บ่งชี้ไปในแนวทางเดียวกันว่า เด็กที่มีภาวะสองภาษามีความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาดีกว่าเด็กที่พูดภาษาเดียว ประกอบกับผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีผู้ใดศึกษาด้านความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาของเด็กในสังคมไทย นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจและลักษณะการใช้ภาษาของเด็กที่มีภาวะสองภาษาในสังคมไทยยังมีไม่มากนัก ตัวอย่างงานวิจัยที่พบ เช่น *กรณีศึกษาลักษณะการออกเสียงและการแทรกซ้อนทางระบบเสียงของภาษาไทยและภาษาอังกฤษในเด็กทวิภาษาไทย – อเมริกัน อายุ 3 – 5 ปี* ของ บุปผา เสโตบล (2533) ความเป็นมาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเปรียบเทียบความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาในด้านระบบเสียง ด้านคำ และด้านโครงสร้างประโยคและความหมายของเด็กไทยแยกตามแผนการศึกษาหลักสูตรปกติและหลักสูตรนานาชาติในช่วงอายุ 5 – 6 ปี และ 8 – 9 ปี

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสามารถในการตระหนักรู้เชิงอภิภาษาในด้านระบบเสียง ด้านคำ และด้านโครงสร้างประโยคและความหมายของเด็กไทยในช่วงอายุ 5 - 6 ปี และ 8 - 9 ปี ที่ศึกษาในหลักสูตรปกติเปรียบเทียบกับหลักสูตรนานาชาติ

2. เพื่อศึกษาวิธีการที่เด็กเหล่านี้ใช้ในการแก้ไขหรืออธิบายข้อผิดทางภาษา

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างจะมีความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาด้านระบบเสียงในเรื่องเสียงสัมผัสสระ-พยัญชนะท้ายพยางค์ดีที่สุด รองลงมาคือเรื่องการระบุหน่วยเสียงทั้งต้นพยางค์และท้ายพยางค์ และมีความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาในเรื่องการแทนที่หน่วยเสียงทั้งหน่วยเสียงต้นพยางค์และท้ายพยางค์น้อยที่สุด

2. ในช่วงอายุ 5 - 6 ปี กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาหลักสูตรนานาชาติจะมีความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาในเรื่องโครงสร้างประโยคและความหมาย ดีกว่ากลุ่มตัวอย่างในช่วงอายุเดียวกันที่ศึกษาหลักสูตรปกติ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาหลักสูตรนานาชาติทั้งสองช่วงอายุจะมีความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาด้านคำมากที่สุด ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาหลักสูตรปกติทั้งสองช่วงอายุจะมีความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาด้านโครงสร้างประโยคและความหมายมากที่สุด

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเปรียบเทียบความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาในภาษาไทยระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วงอายุ 5 - 6 ปี และ 8 - 9 ปี ซึ่งกำลังเรียนในหลักสูตรปกติและหลักสูตรนานาชาติ โดยศึกษาในด้านระบบเสียง ด้านคำ และด้านโครงสร้างประโยคและความหมาย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยเพิ่มพูนความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวกับความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาของเด็กที่ศึกษาหลักสูตรปกติและเด็กที่ศึกษาหลักสูตรนานาชาติในสังคมไทย

2. เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความตระหนักรู้เชิงอภิภาษาที่สัมพันธ์กับทักษะอื่นๆ (เช่น การอ่าน) และการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับเด็กที่มีภาวะสองภาษาในสังคมไทย

1.6 นิยามศัพท์ของงานวิจัย

1. ความตระหนักรู้เชิงอภิภาษา (metalinguistic awareness) หมายถึง ความสามารถของมนุษย์ในการมองภาษาให้เป็นสิ่งที่มีระบบแบบแผน และสามารถนำข้อมูลทางภาษามาวิเคราะห์และตัดสินว่าถูกต้องตามกฎไวยากรณ์หรือตรงกับความรู้ในภาษาที่เจ้าของภาษานั้นๆ พึงมีหรือไม่ รวมถึงความสามารถในการแก้ไขและอธิบายข้อผิดที่พบอย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับมาตรฐานในภาษา (Cazden, 1976; Clark and Anderson, 1979; Bialystok, 1991; Romaine, 1997)

2. ภาวะสองภาษา ในงานวิจัยนี้หมายถึง ภาวะสองภาษาแบบได้มาในภายหลัง (sequential bilingualism) เกิดขึ้นเมื่อเด็กได้เรียนรู้ภาษาที่สองภายหลังจากได้เรียนรู้ภาษาแม่มาเรียบร้อยแล้ว

3. กลุ่มตัวอย่างหลักสูตรปกติ หมายถึง กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนทุกวิชาเป็นภาษาไทย ยกเว้นวิชาภาษาอังกฤษ และมีการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในห้องเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างจะเริ่มเรียนวิชาภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

4. กลุ่มตัวอย่างหลักสูตรนานาชาติ หมายถึง กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนทุกวิชาเป็นภาษาอังกฤษ ยกเว้นวิชาภาษาไทย และมีการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในห้องเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างจะเริ่มเรียนและใช้ภาษาอังกฤษในโรงเรียนตั้งแต่ระดับชั้นเตรียมประถม

1.7 สัญลักษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย

สัญลักษณ์ที่ผู้วิจัยใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้มี ดังนี้

// คือ สัญลักษณ์แสดงหน่วยเสียงหรือคำที่มีการถ่ายถอดเป็นสัทอักษร

IPA คือ สัทอักษรสากลซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการถ่ายถอดหน่วยเสียงในระบบเสียงภาษาไทยหรือใช้ถ่ายถอดคำที่กลุ่มตัวอย่างตอบ ทั้งนี้

เนื่องจากคำที่กลุ่มตัวอย่างตอบหากเขียนด้วย IPA จะทำให้ทราบว่าคำเหล่านั้นประกอบด้วยหน่วยเสียงใดในระบบเสียงภาษาไทยบ้าง